

УДК 657.37

Бабіч І.І., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

РОЛЬ КОНТРОЛЮ У ПОСИЛЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ

В статті розглянуто питання щодо сутності та складових соціальної відповідальності бізнесу, визначення ролі контролю як функції управління у сприянні посилення соціальної відповідальності.

Ключові слова: соціальна відповідальність бізнесу, контроль соціальної відповідальності, завдання контролю.

Babich I.

THE CONTROL ROLE IS IN STRENGTHENING OF SOCIAL RESPONSIBILITY OF BUSINESS

In the article a question is considered in relation to essence and constituents of social responsibility of business, determination of control role, as a management function in the assistance of strengthening of social responsibility.

Keywords: social responsibility of business, control of social responsibility, task control.

Бабич И.И.

РОЛЬ КОНТРОЛЯ В УСИЛЕНИИ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ БИЗНЕСА

В статье рассмотрен вопрос относительно сущности и составляющих социальной ответственности бизнеса, определения роли контроля, как функции управления в содействии усилению социальной ответственности.

Ключевые слова: социальная ответственность бизнеса, контроль социальной ответственности, задания контроля.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковим та практичним завданням. Сучасний етап соціально-економічного розвитку характеризується зміною системи цінностей, основою якої стає не тільки економічна доцільність, але й соціальна справедливість та екологічна безпека.

Вимоги до бізнесу та його відкритості не обмежуються вже

тільки екологічним блоком питань. Суспільство заінтересоване у розповсюдженні принципів відкритості і відповідальності на соціальні показники господарської діяльності, що уособлюються як у фінансових, так і не фінансових даних. Виникла нова концепція в рамках управління бізнесом – концепція соціальної відповідальності, яка є актуальною для більшості розвинених країн вже декілька десятиліть.

Професор В. Шевчук зауважує, що трансформація ринкової економіки відбувається в напрямку економічної та соціально орієнтованої. На його думку, соціальна складова є цільовим орієнтиром, що спрямовує господарство у гуманістичне русло. [1, 103]

Отже, поняття соціальної відповідальності бізнесу є все більш актуальним і для вітчизняних підприємств в умовах глобалізації та прагнення відповідності світовим стандартам.

На даний час недостатня теоретико-методологічна основа дослідження соціальної відповідальності господарюючих суб'єктів, яка б дозволила адекватно проаналізувати її формування і функціонування, оцінити роль управління, обліку і контролю в цих процесах. Більше уваги науковців і практиків приділяється проблемам запровадження соціальних принципів у систему менеджменту великих корпорацій, хоча середній і малий бізнес відіграє не останню роль у економічному просторі країни.

Також, недостатньо результативним є існуючий механізм заохочення підвищення соціальної відповідальності суб'єктів господарювання. Оскільки дотримання соціальних принципів і стандартів в певній мірі обмежує права підприємницьких структур на свободу господарювання та спричиняє (в короткостроковому періоді) зростання витрат, втрату частини прибутку, то це обумовлює необхідність посилення контролю як зовнішнього (з боку держави, громад), так і внутрішнього.

В умовах конкуренції ініціювання бізнесом підвищення соціальної відповідальності може бути забезпечене тільки достатністю фінансових ресурсів, кваліфікованим управлінням, мотивованою державною політикою і розвитком контролю.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Значним внеском у дослідження участі бізнесу у вирішенні соціальних проблем, як принципу управління, стали праці П. Друкера, А. Керолла, М. Кастельса, М. Фрідмана, Д. Баюри, Ю. Благова, О. Грішнкової, С. Івченка, С. Перегудова, М. Саприкіної, І Соболевої та

ін.. Проблеми розвитку соціальної функції контролю розглядалися багатьма українськими науковцями, зокрема: Б. Валусєвим, Н. Виговською, І. Жиглей, В. Жуком, Г. Кірейцевим, Н. Малюгою, В. Шевчуком та ін..

Однак недостатньо вивченими залишаються питання напрямів і методів оцінки рівня соціальної відповідальності суб'єктів господарювання, контролю як важеля її посилення.

Цілі статті. Метою статті є розгляд окремих теоретичних і практичних положень щодо сутності та складових соціальної відповідальності бізнесу, визначення ролі контролю як функції управління у сприянні посилення соціальної відповідальності.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Поняття важливості соціальної відповідальності як одного з напрямів стратегії розвитку підприємства, що свідчить про цивілізованість бізнесу, активно досліджується науковцями і практиками.

Соціальна відповідальність – це інститут, що відповідає сучасним потребам суспільства і є невід'ємною частиною економічної, соціальної, екологічної, етичної і правової його сфер. Відсутність єдиного підходу до тлумачення соціальної відповідальності бізнесу і її складових обумовлена багатогранністю цього поняття, постійним розвитком соціально-економічних умов і ускладнює широке втілення в практику діяльності українських підприємств.

Поняття соціальної відповідальності є широко використовуваним у міжнародному бізнес-співтоваристві протягом не менш як півстоліття.

Так, Зелена книга по загальній стратегії фінансування досліджень та інновацій Європейського Співтовариства визначає соціальну відповідальність бізнесу як «концепцію, в рамках якої компанії на добровільній основі інтегрують соціальну і екологічну політику в бізнес-операції та їх взаємовідносини із колом пов'язаних з компанією організацій і людей». Такий підхід прийнято більшістю країн ЄС. [2, 64]

Керівництво більшості українських підприємств поки не усвідомлює, що соціальні інвестиції потрібні для їх довгострокового розвитку і, рано чи пізно, принесуть економічний ефект.

Нерозуміння того, що дотримання принципів соціальної відповідальності бізнесу створює стійкий позитивний імідж підприємства, поступово враховується при укладенні угод, проведенні

тендерів, одержанні кредитів, взаємодії з органами влади різного рівня, свідчить про не вирішені проблеми у свідомості вітчизняного менеджменту.

Можна виокремити три складові результату правильної соціальної політики підприємства, що в майбутньому компенсують додаткові соціальні витрати: можливість залучати та утримувати кваліфіковані кадри за умови їх дефіциту, зміцнення довіри з боку потенційних зарубіжних партнерів (для яких дотримання соціальних норм в суспільстві є важливим) і державних органів, формування в регіоні діяльності підприємства зони соціальної стабільності.

Проте, не слід забувати про дві складові категорії – «соціальна» і «відповідальність». Відповідальність — загально соціологічна категорія, яка виражає свідоме ставлення особи до вимог суспільної необхідності, обов'язків, соціальних завдань, норм і цінностей. Відповідальність означає усвідомлення смислу і значення діяльності, її наслідків для суспільства і соціального розвитку, вчинків особи з погляду інтересів суспільства або певної групи. [3]

Оскільки поняття відповідальності означає усвідомлене прийняття рішень з огляду на інтереси суспільства, сумнівом вбачається повноцінне усвідомлення і дотримання соціальних норм і стандартів більшістю українських підприємств. Можна відмітити відсутність зацікавленості українських підприємств у реалізації принципів соціальної відповідальності, що зумовлено вимогами чинного законодавства і роллю держави, та відсутність системи соціальної і екологічної звітності підприємств, недостатністю і непорядкованістю контролю за достовірністю її показників та відповідальності за заподіяння шкоди суспільству чи екології.

Останнім часом соціальна відповідальність відіграє важливу роль для підприємств, сталий розвиток яких характеризується трьома складовими: економічною, екологічною та соціальною.

Прибічники концепції цього розвитку пропонують гармонізувати економічну, екологічну і соціальну складові діяльності підприємства. Економічна складова – збереження сукупного капіталу, за допомогою якого повинен вироблятися максимальний дохід. Соціальна складова розвитку підкреслює важливість збереження стабільності існуючих соціальних систем. Екологічна – збереження можливості самовідновлення екосистем [4].

Отже, підхід керівництва суб'єкта господарювання до запровадження сучасних стандартів соціальної відповідальності

повинен бути зваженим і враховувати зовнішні та внутрішні чинники й відповідальність за обрану стратегію.

Система організації соціальної діяльності повинна будуватись на послідовному розвитку наукових засад сприяння соціальному розвитку і охорони навколишнього середовища на основі принципів планованості, пропорційності, оптимальності (рис. 1).

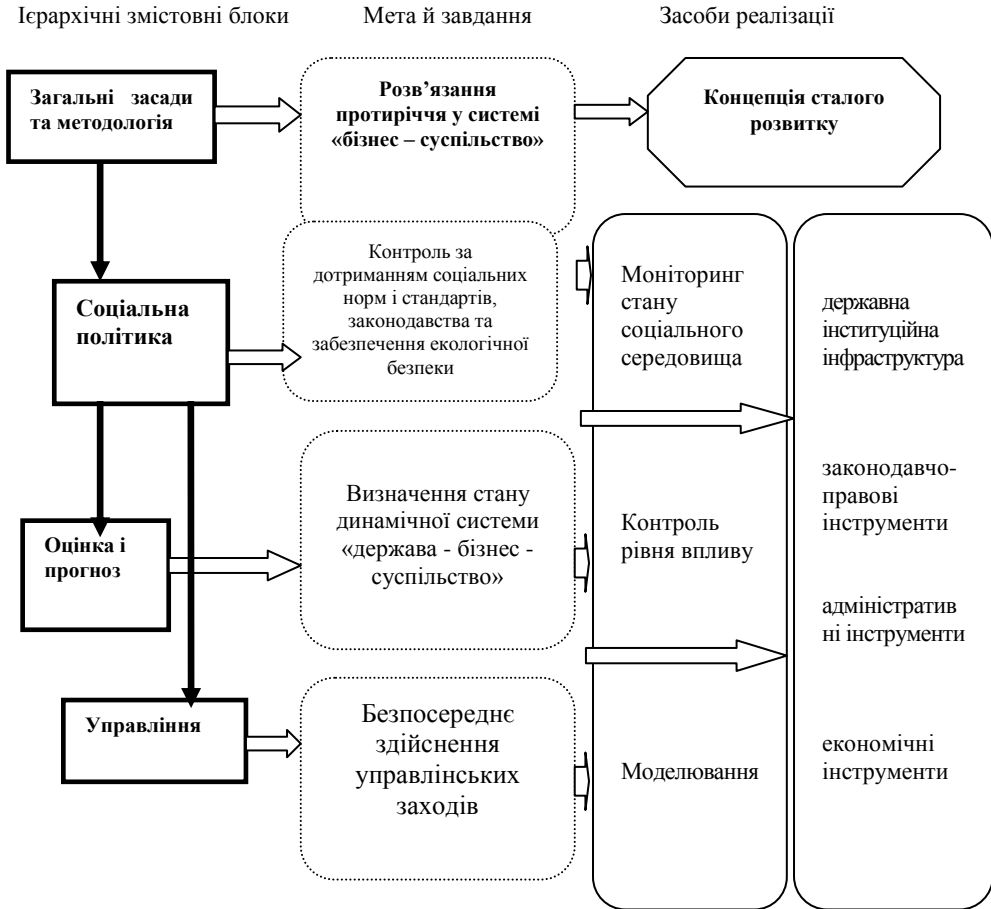

Рис. 1. Складові системи організації соціальної діяльності

Більш конкретно складові реалізації принципів соціальної відповідальності бізнесу українських підприємств можна представити

наступним чином:

1. Відповідальність по відношенню до держави та суспільства в цілому:

- Повнота і своєчасність сплати податків,
- Дотримання законодавства в сфері охорони праці,
- Дотримання законодавства в сфері соціальних гарантій,
- Екологічна відповідальність,
- Благодійна діяльність

2. Відповідальність по відношенню до працівників і місцевих громад:

- Політика в сфері оплати праці,
- Створення належних умов праці, заходи з охорони здоров'я,
- Заходи по підвищенню кваліфікації і навчанню персоналу,
- Створення соціальної інфраструктури.

Частина умов цих складових є чітко регламентовані на законодавчому рівні, за порушення норм може настати реальна відповідальність для підприємств та їх керівників (фінансова, адміністративна, кримінальна).

Ефективна система контролю з боку державних органів та внутрішнього контролю на підприємстві однозначно сприяють посиленню зацікавленості суб'єктів господарювання підвищувати соціальні стандарти діяльності бізнесу.

Високий рівень розвитку і нормативно-методичного забезпечення контролю є певною мірою гарантом достовірності економічної інформації, що створюється в процесі діяльності підприємств й узагальнюється у фінансовій, статистичній, соціальній, іншій звітності. На основі такої інформації ґрунтуються загальноекономічні показники стосовно діяльності галузей, розвитку національної економіки та забезпечення інтересів суспільства в цілому, які використовуються в процесі формування урядом стратегічних програм економічного розвитку, розробки законодавчих і нормативних актів.

На сьогодні існує ціла низка підходів до формування системи контролю, здатних задовольнити потреби держави, суспільства і менеджменту підприємства в прийнятті адекватних управлінських рішень і забезпечити зовнішні зацікавлені кола достовірною інформацією щодо економічних, екологічних і соціальних аспектів діяльності підприємства.

Проте існує низка перешкод, що заважають національним підприємствам впроваджувати систему соціальної відповідальності, зокрема:

- Недосконалість законодавчої й нормативно-правової бази, що

регулює можливості участі бізнесу в соціальних програмах та закладів освіти у формуванні соціально відповідальних фахівців;

- Відсутність сформованої і дієвої незалежної оцінки результатів соціальних програм, стандартів і якості підготовки фахівців;

- Відсутність системи заохочення [5].

Також, можна виокремити:

- збільшення витрат на соціальні потреби призводять до зменшення прибутку, додаткові витрати на матеріальне стимулювання, благодійність не завжди підлягають вирахуванню з суми оподаткованого податком доходу;

- оскільки інвестори уважно стежать за величиною прибутку, підприємства відкладають вживання заходів, які могли б призвести до зменшення прибутків;

- відсутність конкретних рекомендацій стосовно надання інформації про соціальну діяльність і відсутність вимог по складанню соціальної звітності;

- високий рівень відрахувань на соціальні внески та низький рівень мінімальних гарантій з оплати праці;

- відсутність системи державного стимулювання соціальної відповідальності;

- консерватизм менеджменту і обліково-аналітичної служби підприємства, відсутність у них мотивації збільшувати витрати на соціальні заходи та організувати їх облік.

Однак, зі змінами в соціально – економічній ситуації і в системі господарського управління радикально змінилася організація, методика і сфери застосування контролю. В таких умовах контроль має розглядатись, зауважує професор Кірейцев Г.Г., як багатоаспектне явище, як функція менеджменту і як функція обліку, включаючи функцію узгодження діяльності суб'єктів підприємництва. «Реалізація функції контролю відбувається як багатоаспектний процес, що має місце на всіх стадіях руху капіталу та охоплює всі сторони суспільного економічного відтворення».[6 , 24].

На нашу думку, соціальний контроль необхідно розглядати одночасно як особливу систему форм і видів контролю, самостійну функцію (напрямок) соціального управління, гарантію реалізації інших функцій управління та елемент економічного механізму посилення соціальної відповідальності підприємницьких структур.

У сфері контролю соціальної відповідальності розрізняють державний, виробничий і громадський контроль (рис. 2).

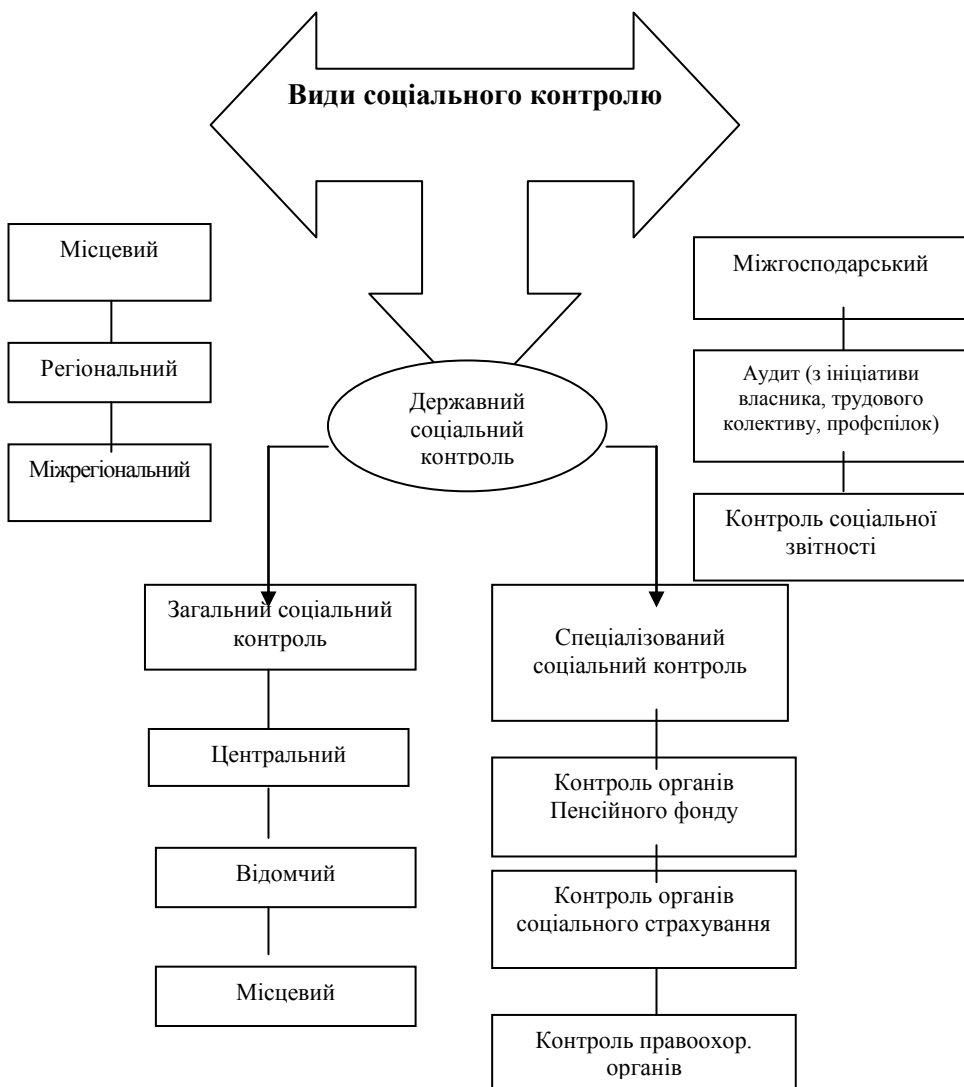

Рис. 2. Види соціального контролю

Державний соціальний контроль здійснюють у процесі виконання державою соціальної функції. Досліджуючи питання контролю, як механізму забезпечення соціальних норм, Н. Виговська відзначає, що організація ефективного соціального контролю на

державному рівні дозволить йому бути дієвим засобом для встановлення стійких зв'язків між різними політичними структурами і суспільними інститутами, збереження соціальної стабільності. [7, 229-230]. Особливість цього виду контролю полягає в тому, що він є прерогативою відповідних державних органів, які можуть застосовувати в передбачених законом випадках заходи державного примусу. Державний соціальний контроль проводять центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, а також спеціально вповноважені органи управління у сфері пенсійного і соціального страхування, податкові органи (органи спеціальної компетенції). Правові засади цього контролю визначено Конституцією України, законодавством, нормативними актами, що регулюють правовий статус відповідних державних органів.

Громадський соціальний контроль – це вид контролю, який здійснюють органи місцевого самоврядування, з метою перевірки дотримання всіма підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності, державними органами, їх посадовими особами, а також громадянами вимог трудового і соціального законодавства.

Внутрішній соціальний контроль здійснюється у сфері виробничо-господарської діяльності підприємств та інших суб'єктів господарювання, які повинні виконувати правові вимоги щодо дотримання законодавства про працю, умов колективного договору та не допускати погіршення стану довкілля.

Відповідно до вимог ст. 246 Господарського кодексу України здійснення будь-якої господарської діяльності, що загрожує життю і здоров'ю людей або становить підвищену небезпеку для довкілля, забороняється. [8].

Залежно від того, на якому етапі діяльності підконтрольного об'єкта здійснюються контрольні дії, контроль поділяється на попередній (превентивний) та поточний (оперативний) соціальний контроль. Завданням попереднього соціального контролю є недопущення господарської, управлінської та іншої діяльності, яка в майбутньому може спричинити негативні наслідки для суспільства, працівників та навколишнього середовища. Запобіжна форма виявляє себе в діяльності контролюючих, яка стимулює виконання соціальних і природоохоронних заходів, встановлює відповідності вимогам і нормативам законодавства на стадії планування соціальних і екологічних заходів. До того ж така форма застосовується на етапі

проектування, будівництва, введення промислового об'єкта в експлуатацію, створення підприємства, набору персоналу з метою запобігання негативним наслідкам.

Особливу роль у забезпеченні дотримання соціальних стандартів відіграє поточний контроль, який, як правило здійснюється в процесі діяльності підприємства.

Отже, розробка нових і удосконалення застосовуваних форм і методів контролю однозначно сприятимуть дотриманню соціальних стандартів і посиленню соціальної відповідальності бізнесу.

Висновки. Для визначення напрямів вирішення проблем соціальної відповідальності бізнесу потрібні теоретично обґрунтовані емпіричні дослідження зв'язків між бізнесом і суспільством та перешкод на шляху до соціальної спрямованості підприємницьких структур.

Дискусійним залишається питання розширення законодавчої регламентації соціальних стандартів та відповідальності за їх порушення. Однак визначення соціальної відповідальності бізнесу тільки на основі добровільної участі та відсутність дієвої системи контролю може призвести до дещо декларативного ставлення керівництва суб'єктів господарювання до проблем суспільства.

В таких умовах зростає роль органів державного контролю, у повноваження яких входить контроль за дотриманням соціальних норм і стандартів суб'єктами господарювання. Основним завданням системи внутрішнього контролю стає оптимізація стійкої прибутковості підприємства та забезпечення гармонійних взаємовідносин із зовнішнім середовищем за рахунок використання нових можливостей та мінімізації загроз.

1. Шевчук В.А. Физическая экономия: мировоззренческий феномен и философия хозяйствования // Философия экономики. – К., 2002. – с. 76-107.
2. Сальников О.О. Социальная ответственность компании// О. Сальников. Монография. «Nota Bene», 2006. – с. 64.
3. Українська радянська енциклопедія: У 12 т. 2-е вид. — К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1974.
4. Балашов А. Концепція сталого розвитку у глобальному вимірі та її управлінська операціоналізація [Електронний ресурс] / А. Балашов. – Режим доступу : http://www.nbuv.ua/portal/Soc_Gum/Dums/2009_3/09bamvoo.pdf.
5. Жук В.М. Напрями підвищення соціальної відповідальності бізнесу на місцевому рівні [Електронний ресурс] / В. Жук; Нац. ін.-т стратег. досліджень. – 2007. – Режим доступу: old.niss.gov.ua/Monitor/November/13.htm.
6. Кірейцев Г.Г. Регулювання розвитку бухгалтерського обліку в сільському господарстві України. / Кірейцев Г.Г. Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-

- технічного університету. – Кам'янець-Подільський, 2009. – Вип. 17. – Том 2. – с.22-29.
7. Бухгалтерский учёт, контроль и анализ: социальные ориентиры [Текст]: Результаты научных исследований проблем бухгалтерского учёта и контроля Житомирской научной бухгалтерской школы: Монография / [Ф.Ф.Бутынец и др.]; под общ. ред. [и с предисл.] Ф.Ф. Бутынца. – Житомир: ЖГТУ, 2008. 484 с.
 8. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>